

Máté Judit Eszter*

EGY MAGYAR NYELVKÖNYV A 19. SZÁZAD VÉGÉRŐL:

Josef Holtzmann: *Methodischer Unterricht in der ungarischen Sprache* (1880)

1. Bevezetés

A magyar mint idegen nyelv tanításának története számos kutatási lehetőséget nyújt. Az oktatók személye, az oktatás színhelyei, intézményei, a szerveződési formák és a célcsoport vizsgálata mellett a nyelvkönyvek elemzése is segíti a magyar nyelv oktatástörténetének feltárását. A régi magyar mint idegen nyelv tankönyvek (akárcsak a mai oktatóanyagok) eltérnek egymástól a módszertan, a nyelvléírás és a tanításhoz használt szövegek tekintetében.

2. Az idegennyelv-oktatás fellendülése a 19. században

A 19. század kiemelkedően fontos a magyar mint idegen nyelv oktatás szempontjából. Kétirányú fejlődés figyelhető meg. Egyrésztől elkezdődik a sztenderdizált és kodifikált nemzeti nyelv iskolai oktatása, illetve az országban élő kisebbségek számára a magyart mint második (környezet) nyelvet kezdik tanítani. Másrésztől fellendül az idegennyelv-oktatás is (többek között) a Magyarországra érkező külföldiek számára (Nádor 2006: 28). Az élénkülő nyelvoktatás szükségleteket és problémákat vetett fel, megfelelő tankönyvekre és tanulást segítő eszközökre volt szükség.

A tankönyvek írását és kiadását több tényező segítette. A 19. század második felétől az anyanyelvi magyar beszélőnek már lehetősége volt arra, hogy nyelvét a korábnál jóval tudatosabb és tudományosabb szemlélettel közelítse meg. Az írott nyelv szabályrendszere erre a korszakra már kidolgozottnak tekinthető. A nyelvújítás kora, eseményei és a történeti-összehasonlító nyelvtudomány fejlődése töretlen érdeklődést eredményezett a nyelvléírás kérdései iránt. Elindult egy (az addigaknál jóval gyorsabb) nyelvtervezési folyamat. Az Akadémia megalakulása után megszületett az első helyesírási szabályzat, útjára indult a *Magyar Nyelvőr*, továbbá egyre több egy- és többnyelvű szótár jelent meg. Nem véletlen tehát, hogy számos

* Máté Judit Eszter, PhD-hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, matejuditeszter@gmail.com

grammatika és nyelvkönyv született ebben az időszakban. A nyelv rendszerének megismerésére irányuló érdeklődésen túl a tankönyvek szerzőit egy erősödő társadalmi igény is motiválta: az Osztrák–Magyar Monarchia területén többszörösére nőtt a nyelvtanulók száma. Ezenkívül a környező országokban élők érdeklődése is általánosan felélénkült az 1848-as események nyomán Magyarország és így a magyar kultúra és nyelv iránt. A történelmi és művelődéstörténeti kapcsolatok lehetővé tették, hogy az ország határain túl magánóra keretében vagy csoportos formában egyre többen tanulhassák a magyar nyelvet idegen nyelvként.

2.1. Uralkodó nyelvoktatási módszerek

A korszakot két eltérő módszertani irányzat jellemzi: a fordító-grammatizáló és a direkt módszer. Használatuk a célzott tanulói csoport szerint megoszlott. A direkt módszer általában gyermekkortól alkalmazott, az anyanyelv elsajátítását imitáló, a beszédet középpontba állító nyelvoktatási módszer. Magyarországon elsősorban a kisebbségek intézményes oktatásában használták, bár nem teljesen tiszta formában, és a célja az állam hivatalos nyelvének megtanítása volt. A külföldi magyar nyelv-oktatásban használt tankönyvek többnyire a fordító-grammatizáló módszerre épültek. Magyarország határain kívül (legtöbbször magánóra keretében) többnyire felnőttek tanulták nyelvünket idegen nyelvként. Nekik sokkal erősebb tanulói motivációjuk volt, hiszen saját érdeklődésből kezdték tanulni a nyelvet, és a nyelven keresztül a kultúrát és a magyarságot kívánták megismerni. Így főleg magyar irodalmi, földrajzi, történelmi szövegeket olvastak és fordítottak anyanyelvük segítségével, a magyar nyelv rendszerét vetették össze saját anyanyelvükével.

2.2. A 19. századi magyar mint idegen nyelv tankönyvek általános felépítése

A legtöbb nyelvkönyvünk ebből az időszakból még követi a latin hagyományokra épülő leíró szemléletű grammatikákat, de már megjelennek a különböző beszéd-szituációkat szem előtt tartó gyakorló könyvek is – eleinte könyvfejezetek formájában. Általában három fő részből állt egy tankönyv: az első részben a szerzők részletesen leírták az adott nyelvet, ezután következtek a fordítási gyakorlatok, a könyv végén pedig beszédmintákat tartalmazó, téma vagy nyelvtani szerkezet alapján csoportosított feladatokat, szöszedeteket, szótárakat találunk.

A magyar mint idegen nyelv oktatása nem merült ki a nyelv (meg)tanításában, a tankönyvek szerzői törekedtek a magyar kultúra minél mélyebb megismertetésére, ezért a tankönyvek végén sokszor találunk szöveggyűjteményeket országismereti és irodalmi szövegekkel. Szívesen használták a kortárs (19. századi) írók és költők műveit. Az azonban ritka, hogy egy tankönyvet egyetlen irodalmi alkotásra épített fel a szerző.

3. Josef Holtzmann: *Methodischer Unterricht in der ungarischen Sprache* című nyelvkönyvéről

Josef Holtzmann külföldieknek szánt magyar mint idegen nyelv gyakorlókönyvét a Franklin Egyesület támogatásával 1880-ban adták ki Temesváron. A könyv címe: *Methodischer Unterricht in der ungarischen Sprache*. Kisméretű formátumban jelent meg, de közel 200 oldalnyi segédanyagot tartalmaz a nyelvtanulók számára. Címlapján a szerzőn és a címen kívül csak a kiadó szerepel. Nem tudjuk (akárcsak oly sok másik 18–19. századi nyelvkönyv esetében), hogy a szerző kinek szánta művét: milyen szinten lévő nyelvtanulóknak, forrás- vagy célnyelvi környezetben való használatra? A korszak más nyelvkönyveihez hasonlóan élő idegen nyelvet, a németet, a tanulók anyanyelvét használja közvetítő nyelvként. Egyedül az alkalmazott módszer árulkodik arról, hogy valószínűleg Magyarországon kívül élő német ajkú tanulók forgathatták. A tankönyv a fordító-grammatizáló módszerre épül.

A könyv kétoldalas előszóval kezdődik, ahonnan a mű szerkezetét és a szerző forrásmunkáit ismerhetjük meg. A tankönyv különlegessége, hogy a fent vázolt hagyományos 19. századi nyelvkönyvfelépítéstől eltérő módon az egész könyv egyetlen mesére épül, ezt dolgozza fel 12 leckében. Holtzmann Gyulai Pált választotta ki az akkori kortárs magyar írók közül, és a szerző *A gonosz mostoba* című meséjét osztja szét fejezetekre. A könyv alapja, hogy a mese által felkínált nyelvtani, stilisztikai, szó- és kifejezés-készletbeli lehetőségeket mindenhol megragadja, miközben leckéről leckére a történet egy-egy új fordulatát ismerhetjük meg. Holtzmann hangsúlyozza, hogy a választott mese nyelvezete „naív”, ezért könnyen érthető, kezdő szinten is olvasható. Célja, hogy a magyar nyelv megtanulását könnyítse, irodalmi, esztétikai gyarapodással egybekötve (Holtzmann 1880: 4).

A kornak megfelelő díszes betűtípust használ, ami mai szemmel nehezen olvasható. De előnye, hogy jól tagolt a szöveg, sok bekezdést használ, megfelelően elválasztva az egyes szövegrészeket. Ez már önmagában segítséget jelent a nyelvtanuló számára.

Mind a 12 lecke azonos szerkezet szerint épül fel: 10 egységből áll. Az első részben (*Text und interlineare Übersetzung*) a mese szövegének fordítását olvashatjuk, közvetlenül a magyar szöveg alatt német mondat aláírással. Már itt következetesen leválasztja a szerző a szótóról a toldalékot.

A leckék második része (*Deutsche Übersetzung*) a magyar szövegrészlet német fordítását tartalmazza megszokás nélkül. Ezáltal az esztétikai élményt és a pontos szövegértést biztosítja. A későbbi leckékben azonban – sokszor feleslegesen – a korábban már megismert szerkezeteket ismét lefordítja a szerző. A leckék felépítése és a teljesség iránti igény arról árulkodik, hogy Josef Holtzmann egyéni tanulásra (is) szánhatta könyvét.

A szerző a leckék legfontosabb részének a harmadik részt tekinti (*Grammatische Erklärungen*), amely nyelvtani magyarázatokból épül fel. Ezekben az adott meserészlet kifejezéseit csoportosítja, különválasztja a szótótól a toldalékot, megmagyarázza a kifejezések jelentését, és nyelvtani szabályokat rendel hozzájuk.

A negyedik részben (*Wörterbuch*) a mesében szereplő szavakat szótárzva találjuk, így gyorsan áttekinthető a magyar szó német megfelelője. Ennek alapjául az

akkori akadémiai szótárat használta a szerző. A szótár néhány kifejezést körülírással magyaráz, de ez nem fordítási hiba: a német és a magyar nyelv eltérő gyakorisággal használ analitikus szerkezeteket, ebből erednek a hosszabb meghatározások egyes kifejezéseknél.

Az ötödik részben (*Gruppierung der grammatikalischen Regeln*) a szerző táblázatok segítségével csoportosítja a harmadik egység grammatikai magyarázatait. Ezzel a nyelvtanulót segíti az új ismeret elsajátításában, illetve a tananyag rendszerezésében. Talán célszerű lett volna a szótár részt a harmadik egységbe helyezni, hogy a két nyelvtani rész egymást követhesse.

Ezután a nyelvkönyv legterjedelmesebb része: a mondatelemzés (*Syntaktische Analyse*) következik. Eleinte csak tő, majd később bővített mondatok elemzése található meg ebben a részben. A nyelvkönyv ezen részének előszavában a szerző elmondja, hogy a mondatrészek meghatározásánál igyekezett magyarul feltenni a kérdéseket, vagyis bár többször használ közvetítőnyelvet, a terminusokat magyarul tanítja a könyv. A rész kidolgozásához forrásként Simonyi Zsigmond: *Magyar nyelvtan mondattani alapon* című könyvét jelöli meg a szerző (1880: 4).

A hetedik (*Nähere Bestimmung der Redetheile*) és a nyolcadik rész (*Reproduction mittels Fragen*) a szövegértést és a kommunikációt célozza meg: a szövegből vett beszédfordulatokat és a mese történetét elevenítik fel. A szövegértő kérdések eleinte németek, de a leckék előre haladtával egyre több a magyar kérdésfeltevés. A válaszadás és a szövegalkotás a kezdetektől magyarul történik.

A kilencedik rész (*Übungen*) gyakorlatokat tartalmaz a szövegből megismert nyelvtani jelenségekhez, a leckék végén pedig szóképzést és szóalkotási módokat (*Wortbildung*) ismerhet meg a tanuló. Ez nagyon fontos nyelvhasználati szempontból, hiszen nem csak a megértést, de a hatékony, kreatív kommunikációt is lehetővé teszi.

A könyv egészében egyszerre van jelen a magyar szöveganyag mellett a német nyelvi magyarázat. Például: **1. Leczke = Első Leczke = Erste Lection, A gonosz mostoha = Der /Die /Das böser Stief** (1880: 5). A szerző különböző betűtípus használatával a két nyelvet következetesen elválasztja egymástól: a német dőlt, míg a magyar álló betűvel van jelölve. (A tanulmány további részében – amennyiben a két nyelv tankönyvbeli nyelvi adatai egymás mellett szerepelnek – következetesen a tankönyv kiemelési formáját használom.)

Gyulai Pál meséjéből eleinte csak 3-4 mondatot vesz ki a szerző, de az ötödik leckétől kezdve egyre növeli a szövegrészletek hosszát, így az utolsó leckében már egy 22 mondatból álló meserészletet kell feldolgoznia a tanulónak. Ezzel arányosan a nyelvtani ismeretek száma is egyre növekszik. A mese azonban nem válik élvezhetetlenné, mert a szerző figyel arra, hogy mesei fordulatot félbe ne szakítson, tematikus csoportonként osztja szét a részleteket. A szerző fenntartja az érdeklődést azért, hogy a mese teljes története 12 leckén keresztül bontakozik ki.

A megértést és a szövegben való tájékozódást nagyban segítik a leckék szélén elhelyezkedő német és magyar nyelvű margójegyzetek. Ezek kiemelik a kulcsfogalmakat, az összefüggéseket, megkönnyítik a visszakeresést, és folyamatossá teszik

az ismétlést a tanuló számára. A szövegen belül is jó a tagolás: az egyes nyelvtani részeket fekete vonal választja el egymástól.

Az **első leckében** (1880: 5–16) már megismerkedik a tanuló az ige fogalmával. A példamondat a következő: *Írta Gyulai Pál*. A könyv alapvető jellemzője, hogy – a mai megszokott tanítási sorrendtől eltérően – nem lépésről lépésre halad az egyes nyelvtani jelenségek tanításában, hanem a mese szövegében éppen előforduló jelenségeket emeli ki és magyarázza meg. A szerző az *írta* alakból vezeti le például az alanyi ragozású formát is (*írt*), természetesen közli a német megfelelőjét és megmagyarázza funkcióját. A következő lépés a jelen idő megalkotása: *ír* (1880: 6).

Gyulai Pál neve kapcsán a szerző a könyv elején felhívja a figyelmet arra, hogy a magyarban a vezetéknév áll elől (1880: 7). A szövegből vett idézet alapján („*Volt neki két fiacskája*”) bemutatja a birtoklás kifejezését (1880: 7), és leválasztja a toldalékot a főnévről. Továbbá ebben a fejezetben tisztázza az alany, az állítmány és a jelző fogalmát, a meséből vett példák alapján funkcióját, illetve németül elmagyarázza, hogy mi a rag (1880: 8).

A könyv szerkezetére jellemző, hogy mindig felhasználja a már ismert elemeket a továbblépéshez. Például a *fia* szóból körülírással a tanulónak kell kitalálnia a *gyerek* szó jelentését (1880: 8). A már ismert mondatokból és szavakból a tanulóval alkotott új mondatokat, például: *aranybajú két szép gyermek*, „*Írta Gyulai Pál.*” → *Két gyermek írta* (1880: 10).

A könyv a szavakat szótárba sorolja, majd ezek alapján rendszerezi a nyelvtani szabályokat németül, például: „*Im Ungarischen steht zuerst der Familienname, dann der Laufname: Gyulai Pál*” (1880: 9). Ez elengedhetetlen, mivel a mesében véletlenszerű sorrendben jönnek elő a nyelvtani jelenségek, és a megértéshez szüksége van a tanulónak a rendszerezésre.

A szerző a mondattani elemzéseknél megadja a magyar mondatot, majd kiemeli a „főszót” (állítmány vagy szintagma alaptag). A kérdéseket németül teszi fel, de egyből melléírja a magyar megfelelőjét is, például: *Was für eine Stiefmutter? = Mi-lyen mostoha?* (1880: 13). Megismerteti a jelző és a jelzett szó fogalmát: „**Mostoha** ist das mit einer Beifügung versehene Wort: **jelzett szó**”. Valamint bevezeti a mondat fogalmát is: „*Írta Gyulai Pál. Paul Gyulai hat es geschrieben. Dies ist ein Satz*” (1880: 10).

A *népmese* példáján keresztül ebben a fejezetben a szerző felhívja a figyelmet arra, hogy a magyar nyelvben gyakran alkotunk szavakat szóösszetétellel. Ezután szófaji rendszerezést végez (1880: 11). Külön veszi a névelőt (*egy, a*), a főnevet (*népmese, Gyulai Pál, király, fiacská*), a melléknevet (*gonosz, vitéz, aranybajú*), a névmást (*neki*), az igét (*volt, írta*) és a számnevet (*egy, két*).

Majd szövegértő feladatok következnek. Számozott német és magyar kérdéseket találunk itt, vegyesen felváltva, mint például: „1. *Wie ist das Gedicht betitelt?*”, „5. **Ki írta?**” (1880: 13).

A leckék végén német gyakorlatok találhatók a megismert nyelvtani jelenségekhez. Az első leckében egyfelől a jelzőt és a jelzett szót gyakoroltatja a szerző, különválasztva a melléknévi jelzőt a számnévitől. Másfelől háromoldalmi példaanyaggal

begyakoroltatja a tő és a bővített mondatokat (1880: 14). A gyakorlatok előtt hiányoznak az utasítások, így a tanulónak magától kell rájönnie, mi a feladat. A 19. században a fordító-grammatizáló módszerre épülő nyelvkönyvek hasonló gyakorlat-típusokat tartalmaztak, így aki nyelvet kezdett tanulni, már ismerhette ezt a feladattípust.

Az első lecke zárásaként a szerző kiemeli a szövegrészletben előforduló szóalkotási módokat: a szóképzést és a szóösszetételt. Gondolkodtatja a tanulót: analógiás megoldást vár a következő példában: „**egyszer, egy + szer: einmal, ein + mal, zweimal, Wie sagt man ungarisch: zweimal?**” (1880: 16).

A következő leckék is fentebb bemutatott módon épülnek fel. A **második leckében** (1880: 17–25) a szerző a kérdő szavakra fektet nagy hangsúlyt. A tanuló megtanulhatja az igei paradigma többes szám harmadik személyű, jelen idejű, kijelentő módú személyragját: *búsulnak, szomorkodnak*. Emellett a birtokos személyjelekkel is megismerkedhet: *atyjuk, atyja* (1880: 18). A szerző a nyelvtanulás elősegítése végett táblázatszerűen két hasábjában közli a személyjeleket és az igei személyragokat.

A második részben a szerző az előző leckéhez képest visszalép abban, hogy itt csak német nyelvű szövegértő kérdéseket tesz fel. Ugyanakkor mondatsémák megtanításával segíti az önálló mondatalkotást. Ehhez több esetben kihagyja a behelyettesítendő szó helyét a mondatban, a hiányos mondat fölött ugyanakkor a teljes példamondat azonos mondatrészi funkcióban lévő szava pontosan a hiányzó szó fölött áll (1880: 23). Ez egyrészt segíti a kezdő tanulót a mondatalkotásban, és a különböző szófajú szavak mondatbeli funkciójának elsajátításában, azonban félrevezeti a szórendet illetően.

A második lecke szóképzés fejezetében a *vitészség* mintájára a szerző megtanítja az elvont főnévképzőt, és a már tanult szavakon keresztül mindezt begyakoroltatja. Az *aranyhajú* szó kapcsán pedig a melléknévképzőt mutatja be (1880: 25).

A **harmadik leckében** (1880: 26–35) a szerző a névutót és néhány alapvető helyviszonyt jelölő ragot (*-ba, -be, -hoz*) vezet be (1880: 27), továbbá bemutatja a birtokos jelzőt (*anyjuk sírbalmához*) és a helyhatározókat (1880: 28) is. A mese itt idézett szövegrészletében két igekötős ígét is találunk: *kimennek a temetőbe, leborul* (1880: 26). Ebben a részben a nyelvtani szabályok összefoglalásánál már sokkal több a magyar meghatározás. A gyakorlatokban a szerző a helyviszonyt jelölő nyelvtani szerkezetekkel foglalkozik, és a szövegben előforduló *futkározás* szó mintájára az *-ás/-és* főnévképzővel új szavakat alkot, például: *szomorkodás, írás, érés* (1880: 33).

A **negyedik lecke** (1880: 36–46) legfőbb nyelvtani ismerete a felszólító mód a következő alappéldákkal: *kelj föl, foldd meg, varrj egy újat*. Új igekötőket is megtanulhat az olvasó: *föl, meg* (1880: 37). A szövegből vett példákban továbbá megjelenik a *-t* tárgyrag is.

A szerző a fejezet mondattani részében a kiemelt mondatról mindent kikérdez. Ebben kérdések segítik a tanulót (modalitás szerinti mondat típus, alany, állítmány, tárgy, határozó, jelző, hogyan kérdezzünk az adott mondatrészre, milyen szófajú az adott szó stb.) (1880: 40). Illetve a szóképzési részben a módhatározó ragokat

(*szépen, édesen*) és a folyamatos melléknévi igenév képzőjét gyakoroltatja (*főlkelő, szakadozó, író*) (1880: 46–47).

Fontos kiemelni, hogy a nyelvkönyv csak az **ötödik leckében** (1880: 47–63) – ahol már a ható ige és az ikes ige is jelen van – veszi végig a létige paradigmáját. Ebben a leckében már egész paradigmasorokat is végigvezet: *nekem, neked, neki, nekünk, nektek, nekik; rám, rád, rája, ránk, rátok, rájuk; velem, veled, vele, velünk, veletek, velük; bennem, benned, benne, bennünk, bennetek, bennük; hozzám, hozzád, hozzája, hozzánk, hozzátok, hozzájuk* (1880: 49).

Az ötödik fejezet a szóképzésben a következő példákra hívja fel a figyelmet: *szídalom, siralom, kérelem, élelem; házas, lábas, asztalos; királyné, Gyulai Pálné* (1880: 59). Továbbá az igekötők jelentés-megkülönböztető szerepével és az ikerítéssel is foglalkozik, például: *dúl-fúl, mozog-robog, zúgnak-búgnak, csillog-villog, meg-megfogja, fel-felzokog* (1880: 60–2).

Mint látható, minden leckében egyre több nyelvtani jelenséget sajátíthat el a tanuló. Nemcsak arra figyel Holtzmann, hogy a meserészletek egyre hosszabbak legyenek, egyre kevesebb német magyarázattal, hanem a szövegrészletekben újra és újra előforduló nyelvtani jelenségekkel szinten tartja a korábban elsajátított ismereteket is. A nyelvtani szerkezetek tanításának sorrendje a mai olvasó számára furcsa, nehézkes, a könyv alapját képező meséhez köthető, de mégsem következetlen. Holtzmann minden szabályt részletesen elmagyaráz, ha szükséges, oldalakon keresztül gyakoroltatja, és a lapszéli jegyzetekkel, oldalszámokra utaló szerzői betoldásokkal visszakereshetővé teszi.

A könyv második felétől a leckék egyre több új grammatikai szabályt tartalmaznak, de a szerző mindig a már ismert szavak segítségével magyarázza meg – már szinte csak magyarul – a funkciójukat és képzésüket. A **nyolcadik leckében** (1880: 101–120) már csak célnyelvi kérdéseket használ: „*Mit vert aranyhajuk és még mi van mondva róla?*” (1880: 129).

A **kilencedik leckében** (1880: 121–137) a szerző a *-z* és *-l* képzőket és a fosztóképzőt tárgyalja (1880: 134) Csak itt veszi végig az ikes igék ragozási paradigmáját, pedig már a harmadik leckétől jó pár ikes igét ismer a tanuló. Azonban figyel arra, hogy ezeket az igéket a kilencedik lecke előtt a gyakorlatokban nem használ(tat)ja, csak jelentésüket tanítja korábban.

Az **utolsó három lecke** (1880: 138–190) szövegértő feladatai már tisztán magyarok. A szerző itt foglalkozik a *batárvető* raggal (*-ig*), valamint a számhatározó ragjával is (*-szor, -szer, -ször*) (1880: 160). Itt vezeti be az ige múlt idő, kijelentő módú ragozási paradigmáit. Ezek az alakok ugyanakkor a példaszövegekben már korábban is megjelentek, ezért a szerző következtelen az igeidő magyarázata és begyakoroltatása kapcsán.

A **tizenegyedik lecke** a feltételes módot tanítja meg, valamint a hangrendi illeszkedés szabályaira hívja fel a figyelmet. A mai magyar módszertani könyvek a hangrendi szabályok tanítását a tanulási-tanítási folyamat legelejére teszik, ismerte ugyanis nélkülözhetetlen a magyar nyelvtanulás során. Tíz leckén keresztül már használta a tanuló az illeszkedés szabályait, de összefoglaló részletes magyarázatot csak itt talál.

Az **utolsó lecke** (1880: 176–190) az összes paradigmát végigvezeti a tanult igékkel, és a már ismert igekötőkkel új szavakat (akár átvitt értelműeket) alkottat a tanulóval. Ezt a leckét grammatikai rendszerezésre és összefoglalásra használja a szerző, de új lexikai elemeket (a mese befejező szakasza miatt) itt is megismerünk.

A nyelvkönyv egészére jellemző a teljességre való törekvés. Bőséges nyelvtani ismeretet akar átadni. Ez túlzottan fárasztóvá válhat a kezdő nyelvtanuló számára, de a szerző megfelelően, a fokozatosságot szem előtt tartva magyarázza az új ismereteket. Azonban a nyelvtani szerkezetek sorrendje a szöveghez való kötés miatt esetleges, ezért a tanuló nehezen láthatja azokat rendszerben. A könyv a léteget, a helyhatározó ragokat, a hangrendi szabályokat későn, míg a szóképzést túl hamar tanítja. A tankönyv egészéből hiányzik a funkcionális szemlélet, azonban állandó az ismétlés. A könyv nem az egyszerűtől halad a bonyolultabb nyelvtani szerkezetek felé, hiszen a mese véletlenszerűen tartalmaz grammatikai jelenségeket. De összességében a könyvet a mennyiségi fokozatosság jellemzi, ezt mutatja a szövegrészek folyamatos növelése is. A lapszéli magyarázatok pedig kifejezetten segítik a didaktikai cél megvalósulását.

A tankönyv alapját képező mese szövege néha szokatlan, de mindig választékos, és életszerű. Jónak tartom ezt a tankönyvet a motiváció szempontjából, mivel egy kortárs magyar irodalmi mű az alapja, melyből a külföldi tanuló megismerheti a magyar irodalom egy szeletét, miközben esztétikai élményt kap. A szövegbeli párbeszéd valódi kommunikációs aktusok, tele népmesei fordulatokkal és szubjektív megnyilatkozásokkal. A történet alakulása híven tükrözi a magyar népmesei hagyományokat, a szereplők jellegzetes népköltészeti hősök: árvák, gonosz boszorkák stb. Vagyis, a magyar népmesére, és így a magyar népköltészetre, illetve a népies irodalomra jellemző sztereotípiák rajzolódnak ki Gyulai Pál Holtzmann által felhasznált művében.

Miért fontos az ilyen és ehhez hasonló nyelvkönyv a 19. században? A 18. századtól egészen a 20. század elejéig a magyar nyelv egységesülésének és felemelkedésének lehetünk tanúi. E másfél évszázad nagyon hosszú idő. A 18. század második felétől már megjelenik a tudatos nyelvi és nyelvpolitikai tervezés, a korszakra azonban még jellemző az előzmény és folytatás nélküli szórványos magyar mint idegen nyelv oktatás (Nádor 2006: 22). A nyelvtanulók Magyarországgal közvetlen történelmi, politikai kapcsolatban álló országok polgárai vagy magyarországi kisebbségi csoportok voltak kezdetben, ezért fontos számukra a magyar nyelv mellett a magyarság kultúrájának és művelődésének megismerése is.

4. Összegzés

Ha a magyarokkal kapcsolatosan külföldieket kérdezzünk, nemzeti ételeink, italaik, híres történelmi személyeink, eseményeink és helyszíneink mellett többen megemlítik irodalmunkat, valamint nyelvünk grammatikájának nehézségét. Éppen ezért, amikor a magyar nyelv tanítására vállalkozunk, nem mindegy, milyen szövegeken keresztül ismertetjük meg a nyelvtan és a lexika egységeit az idegen ajkúakkal. Ha valaki elhatározza egy idegen nyelv megtanulását, mérlegeli annak hasznát

társadalmi és gazdasági szempontból, felméri a lehetőségeket a tanulási formák és eszközök terén. A magyar nyelvvel kapcsolatosan két előítélet él: nem európai és megtanulhatatlan nyelv. Mindkét állítás cáfolható. A magyar mint idegen nyelv oktatása több száz éves múlttal és történelmi jelentőségű intézményrendszerrel rendelkezik. A magyar nyelv barbárságára pedig – többek között – irodalmunk és művészettörténetünk lehet az ellenpélda.

Josef Holtzmann *Metodischer Unterricht in der ungarischen Sprache* című tankönyve híven tükrözi, hogy a nyelv a kultúra hordozója. Gyulai Pál meséje a szerző által is megfogalmazott „naivsága” révén tanszöveggként is jól használható. A tankönyvszerző figyelembe vette azt a tanulói motivációt, hogy a nyelv megtanulása nem cél nélküli, könyvében ez a magyarság kultúrájának megismerését jelenti. A bemutatott tankönyv jó példa arra, hogyan kapcsolható össze az irodalom, a népköltészet, a frazeológia, a történelmi hagyomány és a nyelvoktatás.

Irodalom

- Bárdos Jenő 2000. *Az idegen nyelvek tanításának elméleti alapjai és gyakorlata*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Dárdai Ágnes 2002. *A tankönyv kutatás alapjai*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- Holtzmann, Josef 1880. *Metodischer Unterricht in der ungarischen Sprache*. Franklin Egyesület, Temesvár.
- Kántor Györgyi 2008. Tankönyvelemzésről egy konkrét példán keresztül. *Hungarológiai Évkönyv* 9. 152–68.
- Nádor Orsolya 1998. A magyar mint idegen nyelv/hungarológia oktatásának történeti áttekintése a kezdetektől napjainkig. In: Giay Béla–Nádor Orsolya (szerk.): *A magyar mint idegen nyelv. Hungarológia*. Janus-Osiris, Budapest–Pécs. 53–127.
- Nádor Orsolya 2006. A magyar mint idegen nyelv tanításának múltja. In: Hegedűs Rita–Nádor Orsolya (szerk.): *Magyar Nyelvmester*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 15–30.